

TARTU ÜLIKOOLI NARVA KOLLEDŽ
EESTI KEELE LEKTORAAT

Anton Roosve

SÜDA JA AJU(D) EESTI JA VENE KEELE FRASEOLOOGIAS

Bakalaureusetöö

Juhendaja Larissa Degel

NARVA 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KEELELINE MAAILMAPILT	6
2. NAIIVTEOORIA.....	8
3. METAFOOR JA METAFORISATSIOONIPROTSESSID.....	10
4. METAFOORID FRASEOLOOGIAS.....	12
5. EESTI KEELE FRASEOLOGISMID, MILLE KOOSSEISU KUULUVAD <i>SÜDANT</i> JA <i>AJU(SID)</i> TÄHISTAVAD SÕNAD	14
6. VENE KEELE FRASEOLOGISMID, MILLE KOOSSEISU KUULUVAD <i>СЕРДЦЕ</i> JA <i>МОЗГ(И)</i> TÄHISTAVAD SÕNAD	23
7. EESTI JA VENE KEELE FRASEOLOGISMIDES ESINEVATE <i>SÜDAME</i> JA <i>AJU(DE)</i> METAFOORIDE ANALÜÜS	29
KOKKUVÕTE	31
KIRJANDUS	33
MATERJALI ALLIKAD	35
SUMMARY	36

SISSEJUHATUS

Meie mitmekesisel globaliseerunud maailmas praegu valitseb olukord, millal rahvused on saanud teineteisele lähemal, mis tähendab seda, et on oluline kultuuridevahelistest erinevustest aru saada. Tihti võib märkida ühisjooni kultuurides, keeltes ja paljudes muudes eluvaldkondades. Selleks, et teist keelt kõneleva inimese maailmast aru saada on vaja mõista tema keelt, mis on rahvatarkuse ja kultuuri kandja.

Keel on suhtlemisvahend, mille abil inimesed edastavad oma sõnumi ja väljendavad ennast, keelel on ka omadus edastada tähendust. Igal keelendil on olemas oma tähenduste kompleks, mille abil kommunikatsioonis osalevatel inimestel on enam-vähem ühine arusaam sellest, millest nad räägivad. Asjadel ja nähtustel, nimelt nende tähenduse, ning nende häälikulise kuju vahel aga ei ole mingit põhjalikku seost.

Lisaks sellele, uurides keelt võib järeldada, mis maailmapilt rahvusel oli ja on ning mismoodi ühe rahvuse keeleline maailmapilt erineb teise rahvuse omast.

Väärtuslikuks uurimismaterjaliks on fraseologismid, mille koosseisu kuuluvad inimese *südant* ja *aju(sid)* tähistavad sõnad ehk somaatilised fraseologismid. Oma raamatus Feliks Vakk (1970: 9-16) kirjutas, et paljude keelte somaatilisel fraseoloogial on ebaühtlane jaotus inimese kehaosade vahel. Igas keeles on rohkem neid fraseologisme, mis on seotud kas kehaosade või siseorganitega, mille funktsioonid on kõige nähtavamad. Niisiis *pea* on seotud mõtlemisega; *süda* – tundemaailmaga. Ülejäänud kehaosade ja elundite puhul tasub märkida, et selliste elundite vähene olemasolu fraseoloogias on tingitud sellest, et nende poolt täitvad funktsioonid ei ole nii värvikad. See kehtib näiteks mao ja kopsude ning teiste elundite puhul. On olemas ka need kehaosad või siseelundid, mille tähendused või funktsioonid oleval sarnased, nimelt *pea* ja *aju*. Kuna enamik fraseologisme sisaldab eneses sõna *pea*, siis *aju* figureerib vähemal määral. Inimese siseorganeid sisalduvate fraseologismide uurimine võimaldab aru saada sellest, milline on inimesel ettekujutus endast ja tema ümbritsevast maailmast. Feliks Vakk (1970: 16) oma töös väitis, et oma abstraktsuse ja piltlikkuse poolest kuuluvad somaatilised fraseologismid kõige võimakamate keeleliste väljendusvahendite hulka.

Oma töös keskendun ainult nende somaatilistele fraseologismidele, mis on seotud sõnadega *süda* ja *aju*. Keelelises maailmapildis neid sõnu sisaldavad fraseologismid mängivad olulist rolli, kuna nad kajastavad inimese funktsioneerimisel kahte peamist asja, nimelt mõtlemist ja tundmist. *Aju* fraseologismid on seotud inimese ratsionaalsete tegevustega, *süda* aga vastutab irratsionaalsete tegevuste eest. Iomdin (2006: 532) väidab, et nii süda kui ka aju võivad esineda inimese arusaamise eest vastutavate organitena, kuid tasub märkida, et *aju* on karakterne ratsionaalsele mõtlemisele, toimimisele ning asjadest ja nähtustest arusaamisele, kuid süda vastutab pigem irratsionaalsete eest. Seega erihuvi pakuvad just need fraseologismid, mille koosseisus on sõnad *aju(d)* ja *süda*, kuna nad võimaldavad aru saada, kuidas inimene tajub maailma, mis on erinevused inimeste ratsionaalse ja irratsionaalse maailmatajumise vahel, mis metafoore kasutatakse selle kahe sõnaga.

Selle bakalaureusetöö eesmärkide seas on uurida, mis metafoore kasutatakse eesti ja vene keele fraseoloogias, kui räägitakse inimese siseorganitest, nimelt *aju(de)st* ja *südamest*, ning võrrelda neid metafoore.

Töö esimeses osas tuuakse esile teoreetilist tausta, mis aitab paremini aru saada sellest, mis on keeleline maailmapilt ja mis terminid ja nähtused on temaga seotud. Räägitakse metaforidest ja metaforisatsiooniprotsessidest, näivteooriatest, keelelisest maailmapildist ja fraseologimides esinevatest metafooridest. Teises osas autor toob esile fraseologismid, mida on võimalik leida eesti ja vene keeles fraseoloogiasõnaraamatust. Töös käsitletakse neid fraseologisme, mis sisaldavad siseorganeid, nimelt *südant* ja *aju(sid)*. Võrdleva analüüsi käigus vastan küsimusele – kuidas *süda* ja *aju(d)* esinevad eesti keele fraseologismides. Saadud info põhjal autor kõrvutab nendes peituvaid metafoore ja tähendust.

1. KEELELINE MAAILMAPILT

Maailmapilti kui sellist saab defineerida erinevatest vaatevinklitest. Seda terminit on võimalik kohata erinevates teadusvaldkondades, nt antropoloogias, sotsioloogias, psühholoogias jm. Maailmapildi all tavaliselt mõistetakse ettekujutust maailmast, mis inimesel on. Maailmapilt on struktureeritud teadmiste kogum maailmast. Selles peatükis tähelepanu pööratakse keelelisele maailmapildile, kuid tasub märkida, et pole võimalik vaadelda keelelist maailmapilti muude valdkondade teadmisi kasutamata.

Wilhelm von Humboldt väitis, et keel on rahvuse vaim ja vaimu tegevus, määraes seega iga rahvuse maailmanägemise (Pajusalu 2009:18). Ei saa väita, et kõik keeled loovad ühe reaalsuse, mis on universaale igaühe jaoks. Edward Sapir pooldas kõigi keelte põhimõttelist võrdsust, kuid väitis, et keeled loovad erisuguse reaalsuse (Pajusalu 2009:18). Seega tuleb välja, et keel on inimese maailmapildi moodustaja. Keel loob erireaalsuse kõikide selle keele kõnelejate jaoks, mille tulemusel, neil esineb ühtne nõ rahvuslik maailmavaade või maailmapilt.

Maailma uurimise protsessis inimene peab tajuma teda ümbritsevat maailma ja mõtestama teda. Inimest juhib lihtne soov ja vajadus rahuldada oma materiaalseid ja vaimseid vajadusi. Selleks, et hoida mälus kõiki neid kujusid, mida inimene enda ümber näeb ning seoseid nende nähtuste vahel, peab ta pöörama tähelepanu olulisematele omadustele, mis esinevad mingi nähtuse juures. Inimesel võib tekkida „oma maailm“ või ettekujutus sellest maailmast, kus kõik nähtused on seletatud tema subjektiivse hinnangu abil ja väljendatud helilise keele abil (Kolshanskij 2006: 9). Maailma uurimise käigus inimese mällu ilmub rohkem erinevaid kujutlusi erinevatest nähtustest, millega ta kokku puutub. Järelikult, ilmub ka rohkem sõnu ja väljendeid, et neid nähtusi kuidagi iseloomustada ja teistele edasi rääkida sellepärast, et suhtlemisvajadus on inimese üks põhivajadusi. Nende kujutluste ja sõnastuste leidmise ülesanne ei ole ainult ühe inimese töö, sellega tegeleb terve kogukond või sootsium. Nii tekibki ühtne massiline kompleks nähtuste sõnastatud omadustest, mida inimesed omavahel jagavad. Järelikult saab oletada, et see kogukond, mis jagab omavahel neid sõnastatud nähtuste kirjeldusi, omab mingit üht vaadet ehk sellel kogukonnal on olemas mingisugune ühtne arusaam neid ümbritsevatest asjadest. Sedagi saab nimetada maailmapildiks. Argipäevases elus

defineeritakse seda inimese ettekujutusena mingisugustest nähtustest, mis moodustus temas enda poolt läbielatud kogemuse najal. Maailmapilt on ka teadmine kõikidest materiaaletest protsessidest, nii füüsilistest kui ka bioloogilistest, keemilistest jt. Lisaks ka teadmised niisugustest nähtustest nagu eetika, esteetika, kunst jt ehk vaimsetest nähtustest. (Kolshanskij 2006: 20). Keel toimib vahendina, mis jäädvustab neid kujutlusi ja säilitab neid. Sellele toetudes saab arvata, et inimese maailmapilt on ennekõike tema pikaltkestva mõtlemisprotsessi lõpp-produkt, milles on kajastatud tegelikkus, kuhu inimene on paigaldatud. Kuigi võttes arvesse seda, et igauks omab oma arvamust ja toob endaga ka subjektiivsuse osa, siis see nn lõpp-produkt ehk inimese maailmapilt on päris abstraktne ja illustratiivne.

Maailmapilti käsitletakse eriviisi. Vahel püütakse tuua esile ka maailmapildi erinevaid osi ja klassifikatsioone. Nii Urmas Sutropi (1999: 23) järgi maailmapilti võib jagada kaheks osaks, nimelt asiseks ja mentaalseks. Asine ehk materiaalne maailmapilt koosneb sellistest nähtustest või asjadest, mida inimene saab ise näha, tunda. Mentaalne on järelikult see, mis on nähtamatu, tunnetamatu. Urmas Sutropi (1999) arvates, mentaalse maailmapildi valdkonda kuuluvad sellised sõnad ja mõisted nagu *hing*, *vaim*, *meel* jt. Teine võimalus on klassifitseerida maailmapilte inimese tegutsemisvaldkondade järgi. Maailmapilt omakorda koosneb paljudest osadest, seal saab kohata indiviidi suhtumist loodusesse või teistesse inimestesse ja maailma tajumise aspekte.

2. NAIIVTEOORIA

Selles peatükis käsitletakse naiivteooriaid ja seletatakse, miks keelelise maailmapildi teadmised on naiivsed. Naiivteooria mõiste on tähtis termini *maailmapilt* tõlgendamisel.

Termin *naiivteooria*, mida inglise keeles nimetatakse ka *folk theory* või *naive theory*, tuli lingvistikasse antropoloogiast, kus selle terminiga tähistatakse mingit sotsiaalse grupi ühises kasutuses olevat kognitiivset skeemi (Vainik, Orav 2005:2). Need kognitiivsed skeemid, aitavad ühes kogukonnas elavatel inimestel ühtede ja samade sõnade all mõista ühte ja sama asja või nähtust. Haldur Õim oli Eestis esimene, kes mõistis naiivteooria all piisavalt ulatuslikke ja kompleksseid teadmisstruktuure, mis liigendavad inimestele olulisi maailmapildi fragmente (Õim 1997:258). Naiivteooria on eeskätt seotud kogukonna kogemuse tõlgendusega. Sellegipärast naiivteooriaid nimetatakse naiivseteks, sest nad ei rajane mingisugustel teaduslikel hüpoteesidel ehk nad baseeruvad ainult rahva kogemusel ja rahvatarkusel.

Meie elus esineb väga palju tegutsemisvaldkondi, millest inimesel varasemate põlvkondade kogemusele toetudes on olemas oma kogemus ja teadmised. Seda teemat uurinud autorid väidavad, et nagu meie elugi, kogemused ja ettekujutlused on fragmenteeritud ja jaotatud valdkondadeks. Naiivteooriad aitavad inimesel korrastada neid fragmentidena esinevaid teadmisi ja kogemusi ning moodustada ühtset tervikut, mille abil inimene saab seletada ja tajuda maailma, kus ta praegusel hetkel eksisteerib. Niisiis keel sellel juhul osutub põhiliseks vahendajaks kultuuris fikseeritud teadmiste ülekandmisel (Õim 1997: 257).

Kui rääkida keelest ja keeles esinevatest naiivteooriatest, siis igapäevases suhtlemisprotsessis inimene kasutab keelt, kuigi ta ei pane tähele, et ta kasutab erinevaid konstruktsioone, mis on osa meis olevast subjektiivsest maailmapildist. Meie kõnes esinevad erinevad ütlused, võrdlused erinevate printsiipide alusel ja metafoorid, mis G. Lakoffi (1980: 8) järgi ei ole lihtsalt keele kasutus, vaid on inimese mõtlemine ja toimimine. Inimene kasutab neid keelendeid mõtlemata, arvates et nende sõnade kasutamine on iseenesestmõistetav. Kui inimene hakkab analüüsima, miks hirmu väljendamiseks öeldakse *süda langes saapasäärde*, siis arvatavasti ei saaks ta vastust

leida. Kui püüda sõna metafoorset kasutust seletada, siis me vaevalt saame ette kujutada, et iga kord, kui inimene tunneb hirmu, tema süda langeb alla, mis bioloogilisest vaatevinklist on täiesti võimatu. Eelnevatel põlvkondadel oli selline arusaam sellest, mis toimub kehas, kui inimene tunneb hirmu. On tähtis ka see, et juhul kui ilmneb mingi uus sõna või väljend, siis tema tähendus peab kindlasti sobima naiivteooriasse (Õim 1997:257).

3. METAFOOR JA METAFORISATSIOONIPROTSESSID

Selles peatükis räägitakse sellest, mis on metafoor ja kuidas see on seotud inimese maailmapildiga ja maailmatajumise protsessiga.

Tavaliselt kui öeldakse *metafoor*, siis esimeseks assotsiatsiooniks meelde tuleb miski, mis on seotud poeetika ja kirjandusega. Kui pöörduda Eesti keele seletava sõnaraamatu (EKSS: 2000) poole, siis *metafoori* esmane tähendus on seotud kirjanduse ja kirjandusteadusega. Viimastel aastakümnetel hakati metafoori käsitlema tähtsa vahendina inimese mõtlemise ja maailmatajumise uurimises.

Silvi Tenjese järgi (2010: 74) *metaforisatsiooniks* nimetatakse mehhanismi, mille abil abstraktseid tähendusi tuletatakse konkreetsete tähenduste najal. Metafoor on ka tähendusülekanne, mida rakendatakse selleks, et tuua keelde uusi väljendeid või tähistada teisiti mingisugust nähtust või asja. Metafoori puhul viiakse kokku tähendused kahest erinevast tähendusväljast või valdkonnast, mida teisiti saab nimetada ka sihtalaks ja allikalaks Asta Õimu sõnul (2002: 27) metafoori osadeks on 1) maailm, kust ammutatakse nii reaalselt olemasolevad kui ka sõnalised objektid, ja 2) maailm, millele nad projitseeritakse, üle kantakse. Seega ühte asja püütakse väljendada teise asja või nähtuse kaudu, võttes arvesse ainult neid omadusi, mida me vajame, jättes ebaolulisi välja.

Maailmatajumise protsessis inimene püüab tajuda maailma ja seostada nähtud asju teiste asjadega, et moodustada ühtset pilti maailmast, milles ta hetkel eksisteerib. Metaforisatsiooni abil inimene saab seletada mingeid asju, mis tunduvad raksed olevat ja vajavad lisateadmisi. Kuid on võimalik, et inimene kasutab juba olemasolevaid teadmisi selleks, et kirjeldada midagi, millega ta esimest korda kokku puutus. Tehakse seda sellepärast, et on loomulik, et inimene püüab elu enda jaoks lihtsustada.

Eespool öeldud kokku võttes, võib öelda, et metaforisatsioonil ja metafooridel on suur roll maailmatajumise, inimese mõtlemise ja kõneloome protsessis. Meie argikeel on läbinisti metafoorne (seal hulgas ka teaduskeel), ning me saame seda tõdeda heites pilgu selliste sõnade peale nagu *keelepuu*, *tähendusväli* jt (Pajusalu 2009: 109). Pole võimalik

kujutada ette, et süda saab olla kõva või süda saab midagi öelda. Kuigi inimene oma kogemuse najal tegi järelduse, et kui keegi on tundetu, siis tema süda on kõva nagu kivi ja kui kellelgi on mingi seesmine aisting või soov, siis öeldakse et tema süda ütles midagi. Järelikult, kivi on kõva ning tuim ja tundetu, seega süda, kui ta tundlik ei ole, omab kivi omadusi. Feliks Vakk (1970: 10) märkis, saab teha kokkuvõtet, et *südamega* seotud metafoorid on seotud inimese emotsioonide ja tunnete väljendamisega.

4. METAFOORID FRASEOLOOGIAS

Antud peatükis räägitakse sellest, mis on fraseoloogia ja kuidas fraseoloogia on seotud terminiga *keeleline maailmapilt*.

Fraseoloogia on õpetus fraseologismidest ning sama sõnaga tähistatakse ka fraseologismide kogumit. Eesti keele käsiraamatu järgi (2000: 520) fraseologism ehk fraseoloogiline üksus on keeles laialt käibiv püsiv tavapärane sõnade ühend, millele on omane osade tähenduslik kokkukuulumine ning harilikult ka metafoorsus. Võib eristada veel mitu tunnust, mis esinevad fraseologismidel: fraseologisme ei saa sõna-sõnalt tõlkida teise keelde, nad moodustavad mõistelise terviku ning tähendus ei tulene koostises olevate sõnade tähendusest. Mõnedes allikates on võimalik näha, et fraseologismi all käsitletakse ka idioome, võrdlusi, kõnekäände jm. Fraseologismide kogumis võib eristada põlisfraseologisme, mille puhul saab kohata vasteid sugulaskeeltes (nt eesti keele puhul – soome keeles), ja laenfraseologisme, mille vasteid saab kohata teistest mittesugulaskeeltes (nt eesti keele puhul – saksa ja vene keeltes). On teada, et Eesti oma ajaloo vältel oli mitmete sõdade osaleja ning ta oli ka mitmete riikide valduses. Tiheda keele- ja kultuurikontakti tõttu eesti keelde ja kultuuri tungisid sõnad ja nähtused, mis enne olid ainult teistes keeltes. Näiteks eesti keeles on olemas fraseologism *süda langes saapasäärde*. Sama tähenduse ja konstruktsiooniga vasteid saab kohata ka nt vene (*сердце в пятку ушло*) ja ka saksa (*das Herz ist in die Hose gefallen*) keeltes. Selle alusel võib öelda, et kuna keel on rahvuskultuuri kandja, siis pikaajalise kontakti tõttu keeltes on olemas ühiseid jooni. See tähendab, et võib kohata samasuguseid konstruktsioone, fraseologisme, metafoore ja muid vaimse loomingu üksusi. Selle töö raames ei erista põlis- ja laenfraseologisme, kuna lähtudes seatud eesmärkidest see ei ole oluline.

Mõiste *fraseologism* juures rõhutatakse selle tähtsaima tunnuse – piltlikkuse. Nagu autor juba mainis, siis maailmapildi puhul tegemist on fragmentidega, mis loovad ettekujutuse maailmast, kus inimene eksisteerib. Fraseologismid, on keelelised üksused, millel on kõrge piltlikkuse aste. Fraseologismidele on omane kujundlikkus, kuna viidates fraseologismide tunnustele selgub, et tavaliselt neid pole võimalik sõna-sõnalt teise keelde tõlkida. Ühest küljest fraseoloogilisel üksusel on olemas kindel struktuur,

kui teisest küljest, proovides tõlkida väljendit teise keelde, võib kohata probleemi, et tähendus on vastuolus meil oleva ettekujutusega maailmast.

See on üldteada, et fraseoloogia keele kujundliku väljendusvahendina on väga väärtuslik materjal maailmapildi uurimiseks kuna fraseologismides peitub rahva kultuuri osa, eripärasus ja traditsioonid, mis kokkuvõttes võimaldab väita, et fraseologismid on üksused, kus peitub rahva ettekujutus maailmast ning maailmas ja inimese endas toimuvatest protsessidest. Urmas Sutropi (1999) arvates, keelemälu peitub nii sõnavaras, fraseoloogias kui ka morfoloogias. Keelemälu on teadmised rahva maailmapildist, mida saab kokku korjata ka aineliste rahvakultuuri säilinud esemetest või vaimse rahvaloomingu mitmetest vormidest, nagu rahvalaulud, muinasjutud, muistendid ja vanasõnad (Sutrop 1999: 21). Keelemälu võib esineda väga väärtuslikuna maailmapildi uurimisel. Inimesed ei mõteta seda, mida nad räägivad ehk nad kasutavad nende mälus olevaid keelestruktuure ja keelendeid ning ei süvene nendesse. Kuid tegelikult igal fraasil, mis inimene lausub on olemas oma tähendus. See on üldteada, et fraseoloogia on keele üks kujukaid väljendusvahendeid ning fraseologismides peegelduvad rahva keele ja kultuuri omapära, traditsioonid ja ajalugu, siis võib fraseologisme pidada nende oluliseks iseloomustajaks.

5. EESTI KEELE FRASEOLOGISMID, MILLE KOOSSEISU KUULUVAD SÜDANT JA AJU(SID) TÄHISTAVAD SÕNAD

Allpool on esitatud tabel, mis koosneb kolmest tulpast. Esimeses on esitatud fraseologism, teoses metafoori tõlgendus ja kolmandas – fraseologismi tähendus. Selles tabelis esitatud fraseologismid on võetud eeskätt Fraseoloogiasõnaraamatust (Õim, 1993). Sama raamatu abil igale fraseologismile on leitud tähendus. Eesti keeles võib kohata sünonüümseid fraseologisme, nagu näiteks *kõva süda*, *süda on kõva*, *kõva südamega olema*. Sellel juhul kõik sünonüümse tähendusega fraseologismid on ühendatud ja esitatud ühes tabeli kastis.

Fraseologism	Metafoor	Tähendus
Kõva süda; süda on kõva; kõva südamega <olema>; süda jääb kõvaks	Sõna <i>kõva</i> esineb tavaliselt materjalide, ainete ja asjade kohta ning tähistab midagi, mis on koostiselt tihe ja paindumatu.	Keegi on tundetu, kalk, tuim, puine, osavõtmatu.
Mis süda <sees> ütleb	<i>Ütlema</i> – verb, mis eeldab, et inimene kasutab oma kõneorganid oma mõtete väljendamiseks või suhtlemisvajaduste rahuldamiseks.	Mida keegi tunneb, mida miski kellelegi tähendab.
Niipalju kui süda kutsub, soovib, lustib	Verb soovima esineb siis, kui räägitakse ihaldusest inimeste puhul.	Vabalt, vastavalt kellelegi soovile, tahtmise järgi.
Kellelgi on hea süda; hea südamega <olema>;	Hea ehk oma laadi, omaduste, kvaliteedi poolest hinnatav, väärtuslik või isegi sõbralik ja lahke.	Keegi on väga heatahtlik, kaastundlik, abivalmis.
Kellelgi on kuldne süda; kuldse südamega <olema>;	Kuldne – kullast tehtud või kullaga kaetud, samas kullaläikeline või kuldkollane.	Keegi on väga heatahtlik, kaastundlik, abivalmis.

Kellelgi on külmsüda; külma südamega	Külm – esitähenduses on miski madala temperatuuriga v vähese soojusega (sageli alla 0 kraadi). Teises tähenduses aga tähistab midagi, mis on ilma südamlikkuse ja soojuseta, tundetud.	Keegi on osavõtmatu, kalk, tundetud.
Kellelgi on nõrk süda	Nõrk ehk mitte tugev, kõva v. vastupidav.	1. Kellelgi hakkab kergesti halb, süda läheb kergesti pahaks. 2. Keegi on järeleandlik, haleda meelega.
Kellelgi on pehme süda; süda on pehme; pehme südamega <olema>	Pehme – puudutamisel sile, mittetorkiv, õrn; kergesti töödeldav.	Keegi on kaastundlik, järeleandlik.
Kellelgi on soe süda; sooja südamega <olema>	Sõna <i>soe</i> kasutatakse sageli esmatähenduses ning tarbitakse rääkides õhust, ilmastikust; ümbritseva keskkonna temperatuurist.	Keegi on heatahtlik, vastutulelik, osavõtlik.
Kellelgi on suur süda; suure südamega olema	<i>Suur</i> esineb tähenduses kogukas, ulatuslik v. Mahukas. Esmatähenduses on mõõtmeilt, pinnalt, mahult keskmist ületav asi.	1. Keegi on turtsakas, kerge vihastama, vihapidaja. 2. Keegi on kaastundlik, hea südamega.
Süda annab järele	Annab järele kasutatakse rääkides asjast, mis tuleb lahti, murdub või hakkab varisema.	Keegi rahuneb, lakkab pahandamast, kellegi pahameel, viha läheb üle.
Süda ei anna rahu	Süda on rahutu ehk süda ei luba end rahul tunda.	Keegi on jätkuvalt rahutu, mures, ärevil.

Süda jääb rahule; süda on rahul	Juhul kui süda jääb rahule, siis inimene lakkab muret tundmast ja rahuneb maha.	Keegi rahuneb, lakkab muretsemast.
Süda ei kannata	Süda esineb mingi julguse kogumiks, mis antud juhul ei võimalda inimesel midagi teha.	1. Keegi ei söanda midagi teha, ei suuda end millekski sundida. 2. Miski paneb iiveldama, ajab oksele.
Süda ei kannata «välja»	On võimalik oletada, et kui miski paneb inimest iiveldama, siis see on selle tulemusena, et süda ei võinud midagi välja kannatada ja toimiski vastureaktsioon.	Miski paneb iiveldama, ajab oksele.
Süda on kivist	Kivi on kõva, tuim ja puine. Seega, kui inimesel on süda kivist, siis ta ei tunne midagi ja ei saa väljendada lihtsaid inimesele omaseid emotsioone nagu armastus, kaastundlikkus jt.	Keegi on tundetu, kalk, tuim, puine, osavõtmatu.
Nagu kivi [kellegi] südamele (südame peal)	Kivi on raske, seega kui inimesel on probleem või mure, siis temal on rakse. Kui inimesel on mingi mure või probleem, siis temal on mingi ebameeldiv tunne südamepiirkonnas. Kivi on aga raske ning südame peal olles, see tekitab inimeses ebamugavustunnet.	Murettekitav asi.

Nagu kivi südame pealt (südame pealt) veeretama; <nagu, kui> kivi südame pealt (südame pealt) võtma	Kui inimene aga vabaneb painavast murest, siis ta tunneb kergendust ehk tunneb, et midagi rasket pole enam tema südame peal.	Painavast murest vabastama.
Süda hakkab <sees> põksuma; süda põksub <sees>; põksuva südamega	Kui keegi tunneb suurt ärevust või erutust, siis tema süda hakkab kiiresti põksuma ja veri hakkab kiiremini ringlema.	Keegi hakkab suurt ärevust, erutust, hirmu tundma.
Süda hakkab <sees> värisema; süda väriseb <sees>	Siin on assotsiatsioon inimese endaga. Kui keegi tunneb hirmu, siis hakkab ta värisema. Oletatavasti, hirmu tunnetuse ajal, inimese süda ka väriseb.	Keegi hakkab suurt hirmu tundma.
Süda hüppab <rinnus, sees>	Kui inimene kogeb rõõmutunnet, siis temal on väga ergas ja elev meeleolu, veri ringleb kiiresti, seega võib öelda, et kogunud rõõmu tõttu tema süda justkui hüppab rinnus.	Keegi tunneb väga suurt rõõmu, on õnnelik.
Süda tahab rinnust välja hüpata	See fraseologism on tihedalt seotud fraseologismiga <i>süda hüppab <rinnus, sees></i> . Ühest küljest see võib olla seotud suure rõõmuga, kuid teisest kasutatakse ka loogikat. Kui süda hüppab rinnust, mis on loogiliselt ebavõimalik, siis tekitab see suurt valu.	1. Keegi on väga rõõmus, õnnelik. 2. Keegi tunneb suurt hingelist piina, elab midagi raskelt üle.

Süda hõiskab (rinnus, sees)	Siin esineb analoogia, mida saab kohata inimeste käitumise juures. Kui inimene hõiskab, siis teeb ta seda rõõmutundest. Nii analoogia on rakendatav ka südame suhtes, tundemaailma eest vastutava organi suhtes.	Keegi tunneb väga suurt rõõmu, on õnnelik.
Süda jookseb verd; süda tilgub verd; süda nutab verd	Iga olendi jaoks haav on raske läbi elatav. Analoogia järgi kui inimesel on südames mingi haav kust jookseb verd, siis see tekitab temas ebamugavustunnet, millest on raske lahti saada ja mida on raske läbi elada.	Kellelgi on kellestki või millestki väga kahju, keegi elab midagi raskelt üle.
Süda jääb lukku, (süda on lukus)	Kui süda jäi lukku või on lukus, siis inimene ei võta mingeid emotsioone vastu ja ei näita neid; ta on absoluutselt osavõtmatu ja emotsioonideta. Miski ei saa teda mõjutada ja mingeid positiivseid või negatiivseid emotsioone tekitada.	Keegi jääb täiesti ükskõikseks, osavõtmatuks.
Süda jääb seisma	Kui inimene ehmub, siis ta tavaliselt jääb seisma oma koha peal. Sedaviisi toimib ka süda. Hirmu tunnetamise puhul, süda jääb seisma, veri enam ei jookse veresoontes.	Keegi tunneb suurt hirmu, ehmub tugevasti.
Süda kaob ära	Kui süda kaob ära, siis temal on ebakindluse tunne, ta hakkab kartma.	Keegi hakkab kartma, lööb araks, kellelgi kaob julgus.

Süda kasvab [kellegi-millegi] külge <kinni>	Külge kasvama tähendab seda, et miski kinnitus kasvamise teel südame külge. Teiste väljenditega võrreldes, see tähistab loomulikumat protsessi, mille käigus südamele ei tekita kahju ega valu.	Keegi hakkab kedagi või midagi väga hoidma, armastama.
Süda lõhkeb <sees>; süda tahab <sees> lõhkeda	Verb <i>lõhkema</i> tähendab purunema või lõhki minema.	Keegi on meeleheitel, ahastab.
Süda vaevab <sees>	Igasugune vaevamine (kasutamisega inimese suhtes) tähistab kurnamist ja vaevamist, mis eeldab füüsilise seisundi halvenemist.	1. Keegi tunneb muret, rahutust, hingepiina. 2. Kellelgi on süda paha, iiveldab.
Süda valutab <sees>	Kui inimesel valutab süda, siis see valu ei võimalda temale edasi tavapäraselt elada.	Keegi muretseb kellegi või millegi pärast, keegi tunneb suurt muret või rahutust.
Üks süda ja üks meel olema	Üks süda ja üks meel tähendab seda, et inimestel esineb ühelaadne tundemaailm, nende subjektiivne/tundeline arusaam maailmast on peaaegu samasugune.	Täiesti ühel arvamusel, üksmeelel olema, üksteist hästi mõistma.
Südame all kandma	Antud juhul fraseologism viitab lapse (embrüo) asukohale, mis täiendab teadmist inimese keha ülesehitusest.	Rase olema.
Südame järgi (järele) olema	Kuna süda on kujutab enesest inimese tundemaailma ja on tunnete kogum, siis tähendab	Meelepärane olema.

	see, et miski on kooskõlas inimese tunnetega (tundemaailmaga).	
Südame peal (südamel) olema	<i>Südame peal olema</i> tähendab, et miski on alati inimese meeles, mis lõppkokkuvõttes võib ka piinlik olla; inimene ei saa millestki mõtlemast lakata.	Kedagi vaevama, rõhuma, muretsemiseks põhjust andma, piinlema panema.
Südame pealt (südamelt) ära rääkima	Inimene räägib kasutades oma meelt, oma tundemaailma, tundeid, mis eeldab, et ta räägib seda, mida ta tõesti arvab ilma teesklemise ja valeta.	Avameelselt kõike ära rääkima, midagi rõhuvat, vaevavat pihtima.
Südamele (südame pihta) koputama	Naiivne ja argipäevane ettekujutus sellest, kui keegi tuleb külla ja koputab uksele, tahtes tähelepanu kõita.	Kellegi tunnete apelleerides keelitama, mõjutada püüdma.
Oma südamest välja rebima	Kuna <i>süda</i> representeerib inimese tundemaailma, siis kui inimene püüab midagi oma <i>südamest</i> välja rebima, siis ta soovib sellest lahti saada, sellest mõtlemast lakata.	kedagi või midagi oma mõtetest ja meeltest välja tõrjuma.
Südamesse mitte mahtuma [kellelegi]	Kui miski <i>ei mahtu</i> inimese südamesse, siis see ei ole inimese poolt aktsepteeritav; pole võimalik mingist nähtusest aru saada ja seda vastu võtta, kuna see on liga palju inimese jaoks.	mingi olukorra, asjaolu, mõttega vms mitte leppima.
Südamesse tungima	Süda assotsieerub inimese	Kellegi tunnete mõjuma,

	emotsioonidega ning juhul kui keegi püüab <i>südamesse tungima</i> , siis ta vastu inimese tahtmist püüab tema emotsioone mõjutada.	kedagi tugevasti puudutama.
Kange südamega «olema»	<i>Kange</i> on midagi, mis on paindumatu, puine või jäik. See tähendab, et inimene eirab oma emotsioone ja ei nõustu kellegagi.	Järeleandmatu, kangekaelne olema.
Tulise südamega «olema»	<i>Tuline</i> - leegitsev, tuld täis (EKSS). Tormaka temperamenti väljendamiseks metafooriks on valitud sõna <i>tuline</i> , kuna see võib kanda üle tule omadusi.	Äge, keevaline, tormakas, temperamentne olema.
Oma aju (ajusid) liigutama	Aju füüsiline liigutamine. Siin kehtib analoogia inimese igapäevase eluga, kui liikumine tähendab töötamist, aktiivsust, toimimist.	Mõtlemata, mõttepingutusi tegema.
Oma aju (ajusid) liikuma panema; «oma» aju (ajusid) tööle panema	<i>Liikuma</i> - (üks kord v. korduvalt) oma asendit või asukohta muutma, teise asendisse või asukohta minema (EKSS).	Kedagi pingsalt mõtlema panema või sundima.
Aju töötab; ajud töötavad	<i>Töötama</i> - tööd tegema, tööga hõivatud olema; vaeva nägema, pingutama (EKSS). Inimesel on ettekujutus, et mõtlemise protsessis tema aju sooritab mingisugust tööd (analoogia inimese poolt tehtava tööga).	Keegi on võimeline mõtlema.

<p>Oma aju (ajusid) vaevama; ‹oma› aju (ajusid) pingutama</p>	<p><i>Vaevama</i> - vaeva tegema, piinama, kurnama (füüsiliselt) (EKSS). Mõtlemise protsessis inimene füüsiliselt kurnab oma aju, mida saab siduda ka füüsilise tegevuse (muu töö) teostamisega.</p>	<p>Pingsalt mõtlema.</p>
---	--	--------------------------

6. VENE KEELE FRASEOLOGISMID, MILLE KOOSSEISU KUULUVAD СЕРДЦЕ JA МОЗГ(И) TÄHISTAVAD SÕNAD

Allpool on esitatud tabel, mis koosneb kolmest tulbast. Esimeses on esitatud fraseologism, teoses metafoori tõlgendus ja kolmandas – fraseologismi tähendus. Antud tabelis esitatud fraseologismid on võetud eeskätt sõnaraamatust *Фразеологический словарь русского языка* (Voinova jt, 1967).

Fraseologism	Metafoor	Tähendus
Отдать своё сердце	Kui antakse oma süda kellelegi, siis see tähendab seda, et inimene oma tundeid ja emotsioone teisele inimesele, andes seega enda väärtusliku osa.	Kedagi armastada.
Порок сердца	Sõna <i>порок</i> tähendab midagi, millele saaks midagi ette heita. Siin südamel on olemas mingi häire, mis ei võimalda normaalselt funktsioneerida. Sama võib siduda seda sõna sõnaga <i>патт</i> .	Kaasasündinud või omandatud südamehaigus, südamerike.
Сердце прыгает от чего либо	Kui inimene kogeb erutust, veri ringleb kiiresti, seega võib öelda, et kogunud erutuse tõttu tema süda justkui hüppab rinnus.	Keegi tunneb erutust millegipärast.
Носить под сердцем	Antud juhul fraseologism viitab lapse (embrüo) asukohale, mis täiendab teadmist inimese keha ülesehitusest.	Rase olema.
По велению сердца	Kuna <i>сüda</i> on seotud tundemaailmaga ning esineb	Paremate kavatsustega midagi tegema, siiralt ja

	head tunnete ja emotsioonide mahutina, siis öeldes <i>no велению сердца</i> eeldatakse, et inimene teeb midagi heade kavatsustega, siiralt ja ausalt.	ausalt.
Покорить сердце	<i>Покорить</i> tähendab seda, et miski oli kellegi võimusesse haaranud. Kui keegi <i>покоряет</i> teise inimese südant, siis <i>süda</i> ei ole enam tema valduses, seega temaga võib manipuleerida.	Võluma, armuma panema.
Сердце болит	Kui inimesel valutab süda, siis see valu ei võimalda temale edasi tavapäraselt elada.	Rahutust ja ärevust tundma.
Сердце не на месте	Kui süda ei ole oma koha peal, siis inimene kogeb ebamugavustunnet ning võib olla mures.	Keegi on mures või millegipärast muretseb.
Сердце замирает, с замираением сердца	Kui inimene ehmub, siis ta tavaliselt jääb seisma oma koha peal. Sedaviisi toimib ka süda. Hirmu tunnetamise puhul, süda jääb seisma, veri enam ei jookse veresoontes.	1. Keegi tunneb tugevat nukrust, kurbust või hirmu. 2. Keegi tunneb õndsust, vaigistust, rõõmu.
Голос сердца	Võttes arvesse, et süda vastutab irratsionaalse tunnetamise eest, siis olles inimese tunnete keskusena süda saab soovitada inimese kuidas ta peab käituma.	Tähistab inimese tundeid.
Сердце кровью	Iga olendi jaoks haav on raske	Kellelgi on kellestki või

обливается	läbi elatav. Analoogia järgi kui inimesel on südames mingi haav kust jookseb verd, siis see tekitab temas ebamugavustunnet, millest on raske lahti saada ja mida on raske läbi elada.	millestki väga kahju, keegi elab midagi raskelt üle.
Сердце обросло мхом	Kui miski <i>обрастает мхом</i> , siis eeldatakse, et ei ole enam kasutuses ega liigu. Kui <i>сердце обрастает мхом</i> , siis tähendab see, et inimene ei kasuta seda, ta on tundetu.	Keegi muutus puiseks, kalgiks, julmaks.
Большое сердце	Siin süda esineb tunnete mahutina. Mida suurem on süda, seda rohkem emotsioone saad temasse mahtuma.	Kaastundlik, tundeline ja lahke olema.
Вырвать из сердца	Kuna <i>сüda</i> representeerib inimese tundemaailma, siis kui inimene püüab midagi oma südamest välja rebima, siis ta soovib sellest lahti saada, sellest mõtlemast lakata.	Meelega kedagi unustada püüdma.
Как будто ножом по сердцу, словно нож в сердце	Kui inimene lõikub ennast, siis ta tunneb valu. Südame lõikumise puhul esineb aga mitte füüsiline, vaid mentaalne valu (hingevalu).	Piinav ja väga valuline olema.
Камень на сердце	Kivi on raske, seega kui inimesel on probleem või mure, siis temal on raske, tunneb ennast masendatuna,	Tundma ennast masendatuna.

	nagu maha surutud. Kui inimesel on mingi mure või probleem, siis temal on mingi ebameeldiv tunne südamepiirkonnas. Kivi on aga raske ning südame peal olles, see tekitab inimeses ebamugavustunnet.	
Сердцу не прикажешь	Kuna <i>süda</i> esineb tunnete mahutina, siis selle fraseologismi kohaselt selgub, et tundeid ei saa kontrolli alla viia. Kui inimesele meeldib või ei meeldi midagi, siis ei saa selle vastu seista.	Ei saa sundida inimest armastada või armastamast lakata.
Сердце в пятки ушло	Kui <i>serdce в пятки уходит</i> , siis ta lahkub oma kohast, kus ta tavaliselt olema peab.	Tugevat hirmu tundma.
Каменное сердце	Kivi on kõva, tuim ja puine. Seega, kui inimesel <i>on süda kivist</i> , siis ta ei tunne midagi ja ei saa väljendada lihtsaid inimesele omaseid emotsioone nagu armastus, kaastundlikkus jt.	Tundetut, julma inimese kohta.
Сердце разрывается	Kui süda <i>разрывается</i> , siis ta läheb lõhki. Füüsiliselt see tähendaks inimese surma. Kuna süda esineb tundeelundina, siis kasutatakse piltlikku tähendust.	Kui keegi tunneb hingelist (mitte füüsilist) valu, kellelgi on raske midagi läbi elada.
Защемило сердце	Verb <i>защемило</i> tähendab, et	Keegi on nukker, rahutu

	miski on kuju muutvalt väiksemaks surutud. Kui inimesel <i>зацемило сердце</i> , siis <i>südame</i> kuju on muudetud, mis tähendab et organismi funktsioneerimine on häiritud.	
Золотое сердце	Kuldne – kullast tehtud või kullaga kaetud, samas kullaläikeline või kuldkollane.	Õeldakse lahke, heasüdamliku, healoomulise inimese kohta.
Открывать своё сердце, открыть своё сердце	Kui inimene <i>открывает своё сердце</i> , saab siis näha mis tundeid temas praegu valitsevad, mis meeleolu temas on.	Oma tunnetest ja hädadest siiralt ja ausalt rääkima.
Сердце не принимает	Kui öeldakse, et <i>сердце не принимает</i> , siis eeldatakse et inimesega toimub midagi, mis on vastu tema meelt, emotsioone, tahtmist. See läheb lõhki inimese <i>südamis</i> olevate tunnetega.	Kui miski ei ole meelepärane või vastuvõetav.
Словно камень с сердца упал	Kui inimene aga vabaneb painavast murest, siis ta tunneb kergendust ehk tunneb, et midagi rasket pole enam tema <i>südame</i> peal.	Painavast murest vabanema.
Шевелить мозгами, ворочать мозгами	Aju füüsiline liigutamine. Siin kehtib analoogia inimese igapäevase eluga, kui liikumine tähendab töötamist, aktiivsust, toimimist.	Mõtleva, juurdleva.
До мозга костей	Inimese <i>aju</i> on keha sees.	Pealaest jalatallani, koguni.

	Järelikult kui eeldatakse, et luudel on aju, siis see ka asub luu sees. Kui öeldakse <i>до мозга костей</i> , siis esineb see tähenduses <i>koguni, läbini</i> .	
Вправлять мозги	Kui inimesel <i>ajud</i> on õigest kohast välja tulnud, siis tema esineb mingi häire ehk tema organism ei funktsioneerinormipäraselt. Kui neid aga <i>вправляют</i> , siis neid paigutatakse õige koha peale, mis eeldab inimese edaspidist normaalset funktsioneerimist.	Moraali lugema, õpetama.
Мозги набекрень, мозги не на месте	<i>Набекрень</i> tähendab, et ajud ei ole oma loomulikus asukohas, seega nad ei saa normaalselt funktsioneerida.	Veidruse ja ogarusega inimese kohta.
Капать на мозги	Kui kuskil ruumis pidevalt tilgutab, siis see tavaliselt ajab inimesi murru. Selles fraseologismis see metafoor on säilinud ning omab tähendust, et keegi tüdib oma kõnega või käitumisega.	Kedagi tüdima, moraali lugema.
Сидеть гвоздём в мозгу	Nagu naeltega seina lüüakse, et miski oleks kinnitatud ja püsiks kohal, siis sama saab teha ka ajuga. Kui miski <i>сидит гвоздём в мозгу</i> , siis see on hästi kinnitatud ja ei kao kunagi meelest.	Pidevalt kellestki taga ajada (tavaliselt mõttest, ideest).

7. EESTI JA VENE KEELE FRASEOLOGISMIDES ESINEVATE *SÜDAME JA AJU(DE)* METAFLOORIDE ANALÜÜS

Kõige suurem rühm fraseologisme oli leitud sõnaga *süda*, mis omakorda esineb kombinatsioonis nii verbide kui ka noomenitega. Üldiselt saab öelda, et *süda* teavitab meid inimese emotsionaalsest seisundist. On üldteada, et südant seostatakse armastuse ja tundemaailmaga.

Fraseologismide analüüs näitab, et *süda* saab omada erinevaid omadusi. *Süda* esineb ka mingi substantisina, millel on olemas muutuvad seisundid. *Süda* võib olla *pehme, suur, kõva*, kuid lisaks see saab olla ka *nõrk, vaba, vesine* jne.

Olles inimese emotsionaalse seisundi keskus *süda* võtab enda peale peamist rolli tunnete väljendamisel. Oma töös Uryson (2003) väidab, et *süda* on tundeorgan ning sama ka nõ aimuelund. See tähendab, et selle organi abil inimene saab intuiitiivselt tunnetada asju või nähtusi, näha seda, mis toimub lähitulevikus. See saab esineda erinevates fraasides, mis võivad nõ seletada inimese käitumist. Näiteks fraseologism *süda ei anna rahu* annab teada, et inimene on rahutu ehk *süda* ei luba inimesel end rahulikuks tunda (*süda on rahul*).

Rinnas asudes *süda* saab seal hüpata, pööritada, läikida või isegi väriseda. Sellel juhul *süda* metafooride vahendusel edastab infot inimese füüsilise ja emotsionaalse seisundi kohta. Siin on tähtis see, et *süda* teeb sedasama asja mida inimene ise tegevat. Hirmu tundmise puhul *süda väriseb*; kui inimene on õnnelik, siis *süda hüppab* või *hõiskab* tema rinnus. Juhul kui inimene elab palju läbi ja ta on tundeid täis, siis tema *süda keeb*; kui aga inimesel on kurb siis tema *süda murdub*. *Süda* saab olla ka mahuti rollis ning *süda* saab olla midagi *täis*. Teisest küljest *süda* saab olla ka pind, mille peal saab nt *kivi olla* või *südamel peal* saab *kripeldada*, tähistades inimese mures olekut. Kõik näeb väga loogiline olevat – *süda* annab edasi teate inimese emotsionaalsest seisundist olles fraseologismides metafoorse tähendusega.

Teiseks peamiseks siseorganiks eesti keele fraseoloogias on *aju* või mõnikord mitmuses esinevad *ajud*. Bulygina ja Šmelëv (1997) järgi ainsuses esinev sõna *aju* tähistab

mingisugust ühtset mehhanismi, kuid mitmuses esinevad *ajud* on pigem seotud ajude üldmassiga.

See organ vastutab inimese intellektuaalse eneserakendamise eest, olles meie teadvuse, mälu ja paljude muude ellujäämise jaoks vajalike funktsioonide keskpunkt. *Ajusid* saab *liikuma panna, liigutada, pingutada või vaevata*. Veel fraseologismidest lähtudes on võimalik, et ajudel peab olema mingi kindel seisund, mis võimaldab nende vastavat toimimist ehk nt kui *aju läheb pehmeks*, siis tähistatakse seda, et inimene kaotas mõistuse.

Naiivses anatoomias ehk inimese ettekujutusest oma keha ülesehitusest ja funktsioneerimisest võib eristada kahte peamist aspekte. Esiteks organid naiivses anatoomias võivad olla nähtavad või nähtamatud. Selle töö raames on tähtis teine – organite funktsioonid, nimelt elunditele võib olla omane mingi teine funktsioon. Nii *südame* puhul temale võivad olla omased inimese psüühilised funktsioonid.

Mis puudutab vene keele fraseologismide analüüsi, siis võib märgata, et on olemas ühisjooni eesti ja vene keele fraseologismide vahel. Nimelt vene keele fraseoloogias võib kohata eesti keeles esinevatele fraseologismidele identseid vasteid. *Süda*-fraseologismide puhul võib märkida, et *süda* mõlemas keeles esineb näiteks nii mahutina (*suur süda, большое сердце*) kui võib omada ka erinevaid ebatavalisi omadusi (*süda on kivist, каменное сердце*). *Aju*-fraseologismide puhul võib öelda, et nende maht mõlemas keeles ei ole eriti suur, kuna fraseologismides sõna *aju* on asendatud sõnaga *pea* (vene *голова*). Üldiselt saab öelda et sõnaga *aju* (vene *мозг*) esinevad fraseologismid on kahes keeles identsed või sama tähendusega. Mis puudutab nende organite poolt taitvaid funktsioone, siis need on samasugused, mis olid märgatud eesti keele fraseologismide analüüsi puhul.

KOKKUVÕTE

Keel on midagi rohkem kui lihtsalt suhtlemisvahend. Igal keelendil, mida me oma kõnes kasutame on olemas oma tähendus, mida ta edastab. Märkimisväärseks on aga see, et nähtused ja asjad ning sõnad, millega me nähtusi ja asju tähistame ei ole kuidagi põhjalikult seotud.

Keel on väga tähtis ja väärtuslik uurimismaterjal, mida saab kasutada selleks, et saada teada, mis maailmapilt inimestel oli ja on ning kuidas inimese teadmised maailmast on kajastatud keeles.

Selle töö eesmärgiks on uurida, mis metafoore kasutatakse eesti ja vene keele fraseoloogias, kui räägitakse inimese siseorganitest, nimelt *aju(de)st* ja *südamest*, ning võrrelda neid metafoore. Autor keskendub somaatiliste ehk siseorganeid sisalduvate fraseologismide peal, kuna neid fraseologisme saab pidada kõige võimakamate väljendusvahendite osaks. Töös keskendun ainult neil fraseologismidel, mille koosseisu kuuluvad sõnad *aju(d)* ja *süda*, kuna nimelt need organid vastutavad inimese kahe tähtsimate funktsioonide eest – mõtlemise ja emotsionaalse tundmise eest.

Käsitatud teoreetiline materjal, annab informatsiooni naiivteoriast, keelelisest maailmapildist, metafooridest ja fraseologismidest. Praktilises osas on toodud tabelid, kolm tulpa sees, kus on esitatud vene- ja eestikeelsed fraseologismid, nende tähendus ning metafoori seletus. Tabelites esitatud informatsioon võib anda teada sellest, mis oli meie esivanemate maailmapilt või arusaam inimese kehaehitusest, emotsioonidest ja mõtlemisest.

Inimese arusaam enda toimimisest on päris naiivne, kuna kõik nähtused, mis inimesel jäid põhjendama või seletamata, on seletatud lihtsate asjade kaudu ehk eelnevatele lihtsamatele teadmistele toetudes. See oli ja on peamine lähenemine nähtuste seletamisel, kui metafooride kasutamise teel inimesed kandsid tähenduse ühest nende elu valdkonnast teise.

Võrdleva analüüsi tulemusel on võimalik näha, et nii eesti kui ka vene keele fraseologismid, mille koosseisu kuuluvad *aju(sid)* ja *südant* tähistavad sõnad on

peaaegu identsed. Mõlemas keeles on võimalik näha fraseologisme, mille puhul teises keeles on olemas ka samaväärne vaste. Sellel juhul võib öelda, et mõlemas keeles *süda* ja *aju(d)* võivad omada samasuguseid omadusi ja täita samasuseid funktsioone.

KIRJANDUS

Bulygina ja Šmelëv (1997) = Булыгина, Т. В. 1997. *Языковая концептуализация мира*. Москва: Языки русской культуры.

Iomdin (2006) = Апресян, В. Ю., Апресян, Ю. Д., Бабаева, Е. Э., Богуславская, О. Ю., Иомдин, Б. Л., Крылова, Т. В., Левонтина И. Б., Санникова, А. В., Урысон, Е. В. 2006. *Языковая картина мира и системная лексикография*. Москва: Языки славянских культур.

Kolshanskij (2006) = Колошанский, Г.В. 2006. *Объективная картина мира в познании и языке*. Москва: КомКнига.

Lakoff G., Johnson M. 2003. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.

Pajusalu, Renate 2009. *Sõna ja tähendus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Sutrop, Urmas 1999. *Meie esivanemate rahvatarkus ja maailmapilt: mida keel mäletab? Biosüsteemide mälu teooria*. Tartu: Sulemees.

Tenjes, Silvi 2010. *Semantika: õppematerjal*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda.

Uryson (2003) = Урысон, Е. В. 2003. *Проблемы исследования языковой картины мира*. Москва: Языки славянской культуры.

Vainik, E., Orav, H. 2005. Tee tööd ja näe vaeva,... aga ikka oled vihane. *Keel ja Kirjandus* 4: 2.

Vakk, Feliks 1970. *Suured ninad murdsid päid... : (pea ja selle osad rahvalike ütluste peeglis)*. Tallinn: Valgus.

Õim, Asta 2002. Metafoor ja juurikad. *Oma Keel* 2: 27.

Õim, Haldur 1997. Eesti keele mentaalse maailmapildi allikaid ja piirjooni. *Pühendusteos Huno Rätsepale*. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised.

Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 2000. *Eesti keele käsiraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

MATERJALI ALLIKAD

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/ekss>. Viimati vaadatud 8.05.13

Vojnova jt (1967) = Войнова, Л.А., В. П. Жуков, А. И. Молотков, А. И. Фёдоров. *Фразеологический словарь русского языка*. Москва: Советская Энциклопедия.

Õim (1993) = Õim, Asta 1993. *Fraseoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Akadeemia ja Kirjanduse Instituut.

Õim (2000) = Õim, Asta 1993. *Fraseoloogiasõnaraamat*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

SUMMARY

Heart and brain(s) metaphors in the phraseology of Estonian and Russian languages.

The aim of this thesis is to explore the metaphors used in the Estonian and the Russian language phraseology when talking about human internal organs, notably the brain(s) and the heart, and to compare these metaphors.

In multicultural society it is necessary to learn the basis of multicultural communication, which requires the knowledge of differences cultures, and languages. In our everyday life people use language with all collocations and phrases and almost nobody pays attention to the meaning of words. It is obvious that there is no particular connection between the meaning of words and phrases and their form.

Language is a rich source that allows us to answer some questions like:

- What language perception of reality did people use to have?
- What can be the differences between the language perceptions of reality of two nations?

The first chapter gives the definition of the term „language perception of reality“. It is also stated that language plays a significant role in the formation of human perception of reality.

The second chapter defines what a folk or naive theory is. It is explained that human speech consists of different language construction. Previous generation, in the process of creating words and phrases, had some reasons to compose these phrases.

The third chapter is about metaphors and the process of metaphorization, which was used by people in order to explain different complicated things, without the knowledge about these things, using only the information already known. By means of transference of the meaning people joined different events or processes together on the basis of their similarity.

The fourth chapter is a review of the phraseology and metaphors that are used in. Culture and its peculiarities, traditions – all these things can be met in phraseological units. Therefore, it is stated that the phraseological units form a rich source for research of language perception of reality.

The fifth and the sixth chapters consist of examples of the phraseological units, their definitions and the explanation of the metaphor that is hidden within them. Consequently the seventh chapter consists of an overall analysis of these phraseological units.

It is a known fact that human heart is responsible for emotions, and brain – for rational thinking and mental activity. On the basis of the analysis author makes some conclusions about parameters of these organs. They can be of different consistence, e.g. watery or stone. Also, they can be in different form – free, big, soft.

All in all, phraseological units which include words *heart* and *brain(s)* help us to understand what perception of reality did people have, how they thought their body worked and how their emotions could be explained.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Anton Roosve (sünnikuupäev: 10.06.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Süda ja aju(d) eesti ja vene keele fraseoloogias, mille juhendaja on Larissa Degel,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas

27.05.2013